Länsstyrelsen
Västmanlands län

AVDELNINGEN FÖR LANDSBYGD OCH KLIMAT

Övergripande riktlinjer för förvaltning av älg

Västmanlands län 2024–2026

LÄNSSTYRELSENS RAPPORTSERIE
Rapport 2023:11

Titel: Övergripande riktlinjer för förvaltning av älg
Enheten för vilt, veterinär och djurskydd
Avdelningen för landsbygd och klimat
Länsstyrelsen i Västmanlands län
Dnr: 5259–2023

Förord

Viltförvaltningsdelegationen beslutade om övergripande riktlinjer för länets förvaltning av älg under perioden 2024–2026, enligt 3 § i förordning (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer, vid ordinarie möte den 6 mars 2024 (se protokoll), Länsstyrelsens diarienummer 5259–2023.

Riktlinjerna, som kan revideras under perioden, ska vara stöd och vägledning för länets älgförvaltningsområden vid deras förvaltning av de lokala älgstammarna och för viltförvaltningsdelegationen i frågor som rör älgstammen.

Innehåll

1 Övergripande riktlinjer för förvaltning av älg i Västmanlands län 2024–2026 5
1.1 Strategier och intressen inom älgförvaltningen 5
1.1.1 Allmänt 5
1.1.2 Älgstammen och jakten 5
1.1.3 Areella näringar 6
1.1.4 Trafik 7
1.1.5 Turismnäringen 8
2 Mål för älgstammens utveckling 9
2.1 En livskraftig älgstam av hög kvalitet 9
2.2 En älgstam i balans med betesresurserna 9
2.3 Trafiksäkerheten 10
3 Förutsättningarna för älgförvaltningen 11
3.1 Afrikansk svinpest 11
3.2 ÄFO 1 Fagersta-Möklinta 11
3.3 ÄFO 2 Gunnilbo 12
3.4 ÄFO 3 Kungsör 13
3.5 Älgskötselområden och licensområden 15
4 Planering och avskjutningsmål 16
5 Skyddsjakt efter älg 17
5.1 Skyddsjakt på eget initiativ 17
6 Inventeringar 18
6.1 Avskjutningsstatistik 18
6.2 Kalvvikter 18
6.3 Älgobs 18
6.4 Spillningsinventering 19
6.5 Älgbetesinventering (ÄBIN) 19
6.6 Inventering av varg 19
7 Uppföljning 20
7.1 Viltförvaltningsdelegationen 20
7.2 Länsstyrelsen 20
7.3 Skogsstyrelsen 20
7.4 Regionala Viltolycksrådet 20
7.5 Älgförvaltningsgruppen 20
7.6 Älgskötselområden 21
8 Referenser 23

1 Övergripande riktlinjer för förvaltning av älg i Västmanlands län 2024–2026

Viltförvaltningsdelegationen (VFD) i Västmanlands län har tagit fram övergripande riktlinjer för förvaltning av älg i länet för åren 2024–2026. Riktlinjerna, som kan revideras under perioden, ska vara stöd och vägledning för länets älgförvaltningsområden vid deras förvaltning av de lokala älgstammarna och för VFD i frågor som rör älgstammen.

Riktlinjerna har under framtagandet skickats ut på remiss. Samtliga remissvar har behandlats och delvis beaktats i riktlinjerna.

1.1 Strategier och intressen inom älgförvaltningen

1.1.1 Allmänt

En förutsättning för att nå de mål som satts upp för älgförvaltningen är att denna sker i samverkan och i dialog mellan markägare och jägare. I och med att länets tre älgförvaltningsområden har olika förutsättningar varierar strategierna för älgförvaltningen mellan områdena.

De övergripande målen enligt Regeringens proposition Älgförvaltningen (2009/10:239) är en livskraftig älgstam av hög kvalitet, en produktionsanpassad älgjakt samt en älgstam i balans med betesresurserna på lång sikt. Med produktionsanpassad älgjakt avses att avskjutningen ska anpassas till betestillgång, areella näringar, trafiksäkerhet samt till förekomsten av rovdjur. En mer ingående text om målen för länets älgförvaltning finns att läsa i kapitel 2.

1.1.2 Älgstammen och jakten

En älgstam i balans och med hög kvalitet ska bland annat ha en hög produktivitet, något som innebär att det bör finnas minst 70% vuxna produktiva älgar i vinterstam efter jakten och ca 30% kalv. Andelen tjurar av de vuxna älgarna i vinterstammen bör uppgå till ca 40% och andelen kor till ca 60%[1]. Ett högre antal kalvar per vuxet hondjur samt tidigt födda kalvar är ett tecken på en välmående älgstam i balans och av god kvalitet[1]. Det bör eftersträvas att medelåldern för de vuxna älgarna ligger på cirka fyra år. Inom områden med flera vargrevir bör andelen kor i vinterstammen vara högre.

För en älgstam som inte påverkas av rovdjur bör avskjutningen av kalv utgöras av minst 60% av det totala antalet fällda älgar. Av de vuxna älgar som fälls kan utgångspunkten vara att lika många tjurar som kor fälls. I de fall man önskar sänka älgstammen kan detta göras genom att man såväl ökar antalet fällda älgar

[1] Mysterud m fl. 2002

som att öka andelen kor som fälls. Vill man öka stammen minskas såväl avskjutningen totalt som andelen kor i avskjutningen[2]. Vid denna bedömning har tillgången på foder en avgörande betydelse.

Är medelåldern för de vuxna älgarna för låg kan detta åtgärdas genom att öka andelen kalvar som fälls och minska andelen vuxna älgar som fälls i motsvarande mängd. Fler större och äldre tjurar bidrar till tidig betäckning av korna och därmed tidigt födda kalvar, vilket gynnar en hög kvalité på älgstammen[1].

I en älgpopulation som påverkas av rovdjur, i Västmanland varg, kommer de vuxna hondjuren att ha färre kalvar inför jaktstarten än om samma population inte beskattats av rovdjur. Av de drygt ca 120 älgar som ett vargrevir fäller under ett år är 74% kalvar och 12% ettåringar[3] [4]. Tilläggas ska att antalet älgar som ett vargrevir fäller under ett år är oberoende av antalet individer i flocken[3]. Hänsyn behöver därför tas till detta vid planering av avskjutningen genom att minska jaktuttaget av kalv, något som inte kan kompenseras med ett högre uttag av vuxna älgar om man önskar behålla en älgstam på oförändrad nivå[4]. Om man inte kan fälla de kalvar som planerats på grund av att det finns färre kalvar än förväntat bör man inte heller fälla de planerade vuxna produktiva älgarna. Vill man behålla eller höja kvalitén på älgstammen kan ett sätt vara att sänka antalet totalt fällda älgar, men av de som fälls fortfarande ha en hög andel kalv[4]. Samtidigt ska förvaltningen sikta på att hålla älgstammen i en storlek som inte leder till för höga betesskador.

1.1.3 Areella näringar

Skogen är att betrakta som en nationell tillgång och en förnybar resurs som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden bibehålls. Jordbruksmarken är viktig för livsmedelsproduktion, en levande landsbygd och för att öka vår självförsörjningsgrad. Både jord- och skogsbruket är viktiga för arbetstillfällen.

Ett varierat landskap ger utrymme för både vilt och brukande. Enligt 18 § i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort[5] ska älgförvaltningsgruppen vid framtagande av mål för respektive älgförvaltningsområde särskilt beakta fodertillgång och skadenivåer. I kapitel 3 ges beskrivningar av läget på betesskador för respektive älgförvaltningsområde, i kapitel 2.2 redogörs länets måltal för viltskador på skog.

Viltstammarna ger upphov till kostnader för jord-och skogsbruk i form av till exempel betesskador på skog och åkergrödor samtidigt som jakten ger samhällsintäkter i form av till exempel rekreation, kött eller jakträttsupplåtelser.

[2] Cederlund & Bergström 1996
[3] Sand m fl. 2011a
[4] Sand m fl. 2011 b
[5] Naturvårdsverket 2011

Såväl markägare, brukare som jägare ansvarar gemensamt för att det finns foder för det vilda. För att öka möjligheten att producera mer foder kan stammar av hjortdjur under en tid behöva minskas. Skogsstyrelsen lyfter vikten av att föryngring av tall sker på tallmark samt på marker som passar för både gran och tall. Detta innebär att skadorna på tallplantor på sikt minskar[6]. Även andra foderskapande åtgärder (ej utfodring) bör prövas där detta är möjligt.

Inte bara älgen utan alla hjortdjur ska anpassas efter fodertillgången så att tolerabla skadenivåer nås och bibehålls. I områden med mycket övrigt klövvilt är samförvaltning av stor vikt, om det dessutom är höga nivåer av betesskador är det angeläget att hitta rätt bakomliggande orsak för att vidtagna åtgärder ska bli verksamma. Brist på föda inverkar negativt på älgens reproduktion[7]. Älgen är en kvalitetsbetare som letar specifika växtarter och konkurrerar främst om föda med rådjur och kronhjort[8].

1.1.4 Trafik

I älgförvaltningen måste hänsyn tas till risken för trafikolyckor där älgar är inblandade. Dessa ska minimeras bland annat genom noggrann uppföljning och analys av var dessa olyckor inträffar samt att åtgärder inom viltförvaltning och alternativa trafiklösningar vidtas för att minska antalet olyckor. Trafikverket ansvarar för att bygga, driva och underhålla de statliga vägarna och järnvägarna. De har även ansvar för det förebyggande arbetet med att minska viltolyckorna på det statliga vägnätet. Detta arbete sker i samverkan med det nationella viltolycksrådet (NVR). NVR jobbar både med det förebyggande arbetet och eftersöksarbetet när olyckan väl hänt. Naturvårdsverket har tagit fram en vägledning för hur klövvilt kan hanteras i arbetet med grön infrastruktur[9]. Under 2015–2021 skedde det årligen ca 71–108 viltolyckor i länet där älg var inblandad, se figur 1[10].

[6] Bergqvist m fl. 2014
[7] Sand m fl. 1996
[8] Mysterud 2000
[9] Naturvårdsverket 2018
[10] Nationella Viltolycksrådet

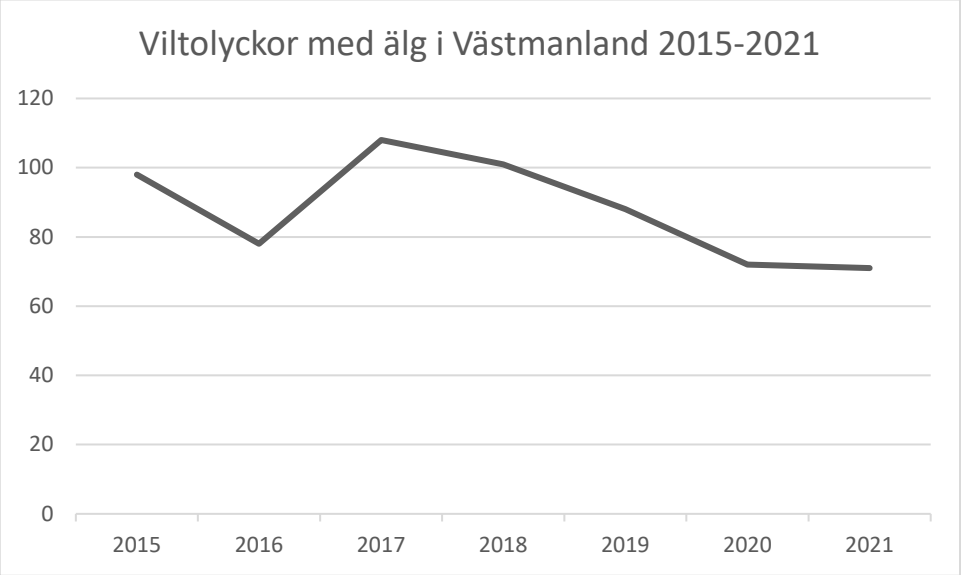

Figur 1. Antal viltolyckor med älg i Västmanland under åren 2015–2021[10].

1.1.5 Turismnäringen

I länet finns ett större antal aktörer vilka, helt eller delvis, lever av verksamheter som möjliggör en näring baserad på våra besökare i naturen. Merparten av dessa aktören i vårt län håller en mycket hög standard, även ur ett internationellt perspektiv, och klövviltet är en stor tillgång som är mycket uppskattat av besökare. Aktörer inom turismnäringen är beroende av att det finns välmående klövviltstammar av hög kvalitet i länet. Flera av de aktörer vilka guidar besökare genom länets natur erbjuder paket där till exempel älg- och kronhjortssafaris ingår. Dessa paket gynnar även de aktörer i besöksnäringen vilka tillhandahåller logi, mat och transporter.

Antalet företagare som guidar och förmedlar kunskap om skog, växter och vilt till vårt läns besökare ökar stadigt[11]. En förutsättning för en meningsfull besöksnäring är en god dialog mellan markägare, jägare och turistföretagen.

[11] Region Västmanland 2019

2 Mål för älgstammens utveckling

De regionala målen omfattar älgstammens sammansättning, skogstillståndet samt trafiksäkerheten. I dagsläget genomförs inte några inventeringar som mäter älgens påverkan på jordbruket varför några mål knutna till det inte har tagits med. Förhoppningen är att det ska kunna inkluderas i framtida målsättningar.

2.1 En livskraftig älgstam av hög kvalitet

En livskraftig älgstam av hög kvalitet har hög produktion med höga kalvvikter där äldre älgtjurar ingår som en naturlig del av populationen. Detta utifrån de regionala ekologiska förutsättningarna. Vidare har inte sjukdomar en påtaglig påverkan på den lokala älgstammens livskraftighet. Lämpliga förvaltningsindikatorer för målsättningen är andel tjur av de vuxna, reproduktion per hondjur och kalvvikter.

- Reproduktion, kalvar per hondjur (älgobs) > 0,65
- Andel tjur i den vuxna populationen (älgobs) > 0,35
- Kalvvikt (kg, slaktkropp enligt SLU:s mätmetod) > 70 kg

2.2 En älgstam i balans med betesresurserna

En älgstam i balans med betesresurserna betyder att älgstammens antal ska anpassas till de målsättningar som finns för skogens utveckling och förutsättningar för biologisk mångfald inom området. Följande måltal är lämpliga för att åstadkomma en tolerabel skadenivå i skogen förenlig med riksdagens målsättning. Måltalen används inom områden inventerat med ÄBIN och ska vara ett medelvärde baserat på upp till de tre senaste inventeringarna.

- Högst 5%* tallstammar har årligen uppkomna viltskador orsakade av hjortdjur.
- Minst 85% tallstammar är vid ÄBIN-tillfället oskadade av hjortdjur. Målet möjliggör att 7 av 10 föryngrade tallstammar förblir oskadade när inventerad ungskog uppnått 5 meters höjd.
- Andelen gran med årligt uppkomna viltskador ska inte överstiga 1%. Förekomst av viltskador på gran indikerar en obalans mellan skog och vilt.

* Enligt Skogsstyrelsens viltskadepolicy (H-57/2018) ska högst 5% tallstammar ha årligen uppkomna betesskador orsakade av hjortdjur. Motsvarande mål för områden med låg bonitet är 2%. Med låg bonitet avses T18 eller lägre. I dagsläget finns inga områden i klassningen T18 eller lägre i Västmanland varför 5% är det mål som anges i riktlinjerna.

- Trädslag väljs utifrån ståndortsförhållanden. Utpräglade tallmarker föryngras med tall. På marker som passar både för tall och gran föryngras minst en fjärdedel med tall.

- I unga bestånd där RASE naturligt förekommer ska det finnas ett tillräckligt stort antal stammar för att uppnå långsiktig målsättning om minst tio vuxna trädindivider per hektar i den äldre skogen. För att uppnå detta ska det finnas mer än 400 stammar av RASE per hektar varav 10% med gynnsam status.

2.3 Trafiksäkerheten

Viltkollisioner kopplade till vägar och järnvägar utgör ett allt större problem. Ökande trafik och utbyggnad av infrastruktur har lett till att trafiken står för en ökande andel av viltdödligheten[12]. Det finns i Sverige ett uttalat nationellt mål om att viltolyckorna i trafiken ska minska. De lokala viltolycksråden besitter mycket kunskap om den regionala situationen när det gäller viltolyckor. På nationella viltolycksrådet hemsida finns uppdaterad statistik kring viltolyckor i länet.

- Trafikolyckor där älg är inblandade i Västmanlands län ska minska.

[12] Naturvårdsverket 2018

3 Förutsättningarna för älgförvaltningen

Västmanlands län administrerar tre älgförvaltningsområden. Ett älgförvaltningsområde ska indelas av naturliga eller skapade barriärer och omfatta en avgränsad älgstam[5]. I samtliga älgförvaltningsområden bör det fokuseras på en samförvaltning av allt klövvilt med målet att få bra förvaltning av såväl älg som övriga hjortarter och nå en lämplig balans av dessa arter, fodertillgång och betesskador.

3.1 Afrikansk svinpest

Afrikansk svinpest upptäcktes hos döda vildsvin i september 2023 sydost om Fagersta[13]. Afrikansk svinpest är en allvarlig grissjukdom. Jordbruksverket är den myndighet som leder arbetet för att bekämpa sjukdomen. En smittskyddad zon har fastställts med jaktliga restriktioner. Detta kan påverka förvaltningsmålen i förvaltningsområdena ÄFO 1 Fagersta-Möklinta och ÄFO 2 Gunnilbo. Vidare är viss typ av skogsbruk förbjuden vilket kan ha konsekvenser för utvecklingen av ungskogen i till exempel brandområdet. Dock är det möjligt att söka undantag från restriktionerna hos Jordbruksverket.

3.2 ÄFO 1 Fagersta-Möklinta

Älgförvaltningsområdet består jaktåret 2023/2024 av sexton älgskötselområden och tre licensområden[14]. Avskjutningen av älg i förvaltningsområdet ökade något till jaktåret 2020/2021 men har kontinuerligt minskat de senaste två åren, se figur 2[14]. Under jaktåren 2020–2022 har området i genomsnitt haft 0,64 kalvar per hondjur, andelen tjur i den vuxna populationen har legat på 37% och slaktvikten på kalv har varit 59 kg[14].

Inom ÄFO 1 berörs ett antal älgjaktområden av den smittskyddade zon kopplat till afrikansk svinpest i olika omfattning. Detta leder sannolikt till att älgförvaltningsområdet i sin helhet samt berörda älgjaktområden inte når avskjutningsmålen. Vidare finns en sannolikhet för att betesskadorna ökar och eventuellt också trafikolyckorna när viltstammarna i området får växa till sig.

Inom förvaltningsområdet ligger det stora brandområdet efter branden 2014. Skogsstyrelsens inventering av unga plantor visar att 11,5% av tallplantorna har skador som uppkommit sista året (årsskador) och 12% av plantorna hade gamla skador från tidigare år[15]. Genomsnittliga höjden för dessa tallar var 9 dm. Andelen sälgar som betats det senaste året var cirka 29% och motsvarande andel för aspar var cirka 22%[15]. Skogsstyrelsen betonar i rapporten att för att säkra föryngringen i

[13] Sveriges Veterinärmedicinska Anstalt 2023
[14] Älgdata
[15] Skogsstyrelsen 2021

brandområdet behövs både att betesskadorna begränsas genom avskjutning men även att ett omfattande röjningsprogram sätts in. Tallplantor som växer under lövträd skadas svårare av vilt. Samtidigt är det en generell rekommendation från Skogsstyrelsen att man vid röjning sparar de sälgar och aspar som inte konkurrerar med de tallar som föryngrats. Sälg och asp är som uppvuxna träd viktiga bärare av biologisk mångfald och bidrar även vid yngre ålder till den totala mängden viltfoder.

En del av brandområdet utgörs av naturreservat, inom dessa finns det gott om fallna trädstammar vilket innebär att framkomligheten delvis begränsas. Detta kan innebära praktiska utmaningar vid jakt i området och det är därför lämpligt att även ha en hög avskjutningen i områdena utanför reservaten.

Enligt 2023 års ÄBIN[16] är skogstillståndet i ungskogarna i Fagersta-Möklinta ÄFO, beräknat utifrån flerårsmedeltal från älgbetesinventering (ÄBIN), följande:

- 12% av den yngre tallen (mellan 1–4 m höjd) har en årsskada av vilt och 59% av dem är oskadade av vilt.
- 1,1% av gran har en årsskada av vilt.
- Den magra marken har till 94% föryngrats med tall, motsvarande siffra för den mellanbördiga marken är 43%%.
- 15% av provytorna har en gynnsam konkurrensstatus för rönn, asp, sälg eller ek (RASE) och i snitt står det i ungskogen 711 RASE per hektar.

Området når upp till 4 av de 7 målen knutna till betesresurserna. Inom ÄFO 1 är utmaningen framöver att sänka andelen årsskadad tall och att sedan hålla kvar den nivån långsiktigt. Även andelen årsskadad gran behöver sänkas. Detta samtidigt som utvecklingen inom brandområdet behöver följas noggrant under kommande år.

3.3 ÄFO 2 Gunnilbo

Älgförvaltningsområdet består jaktåret 2023/2024 av sex älgskötselområden och två licensområden[14]. Inom ÄFO 2 har flera vargrevir förekommit de senaste åren[17] [18]. Förhållandet innebär att avskjutningsplaneringen försvåras p.g.a. dels vargpredationen dels av att älgarna i de områden där vargreviret för tillfället håller till väljer andra vistelseområden. Det kan antas att vargen varje år fäller 400–450 älgar inom förvaltningsområdet.

I ÄFO 2 kan inte de generella strategier som redovisats ovan alltid följas fullt ut. Hänsyn måste tas vid planering av avskjutningen till såväl ytan av vargrevir som finns i området samt var de främst håller till. I ett område med sådan förekomst av varg som är fallet i ÄFO 2 behöver en högre vinterstam av älg tillåtas än om det

[16] Skogsstyrelsen 2020b
[17] Länsstyrelsen Västmanland 2018
[18] Länsstyrelsen Västmanland 2019

inte funnits varg. Vinterstammen får dock inte bli så stor att målet för skadenivån på skog överskrids. Trots att vargen tar många kalvar behöver man ur kvalitetssynpunkt hålla en hög andel kalv i avskjutningen.

Inom ÄFO 2 berörs ett antal älgjaktområden av den smittskyddade zon kopplat till afrikansk svinpest i olika omfattning. Detta leder sannolikt till att älgförvaltningsområdet i sin helhet samt berörda älgjaktområden inte når avskjutningsmålen. Vidare finns en sannolikhet för att betesskadorna ökar och eventuellt också trafikolyckorna när viltstammarna i området får växa till sig.

I ÄFO 2 ökade avskjutningen något till jaktåret 2020/2021 men har de senaste två åren haft en nedåtgående trend fram till jaktåret 2022/2023 , se figur 2[14]. Under jaktåren 2020–2022 har området i genomsnitt haft 0,63 kalvar per hondjur, andelen tjur i den vuxna populationen har legat på 33% och slaktvikten på kalv har varit 64 kg[14].

Enligt 2022 års ÄBIN[19] är skogstillstånd i ungskogarna i Gunnilbo ÄFO, beräknat utifrån flerårsmedeltal från ÄBIN, följande:

- 7% av den yngre tallen (mellan 1–4 m höjd) har en årsskada av vilt och 63% av dem är oskadade av vilt.
- 0,8% av gran har en årsskada av vilt.
- Den magra marken har till 80% föryngrats med tall. Motsvarande siffra för den mellanbördiga marken är 45%%.
- 9% av provytorna har en gynnsam konkurrensstatus för RASE och i snitt står det i ungskogen 354 RASE per hektar.

Inom området nås 3 av de 7 målen knutna till betesresurserna. Inom ÄFO 2 är utmaningen framöver att få ner den höga andelen årsskadad tall samt att öka andelen ytor med gynnsam konkurrensstatus för RASE och antal RASE per hektar.

3.4 ÄFO 3 Kungsör

Älgförvaltningsområdet består jaktåret 2023/2024 av åtta älgskötselområden och nio licensområden[14]. Det är det område i länet som har mest övrigt klövvilt. Det kan antas att fodertillgången lokalt är bristfällig framför allt p.g.a. stora kronhjort- och dovhjortstammar. Ett förhållande som får en betydande påverkan på älgförvaltningen.

Vid planering av avskjutningen av älg måste hänsyn tas till de lokalt täta hjortstammarna (älg, kronhjort, dovhjort, och rådjur). I ÄFO 3 är det nödvändigt med en samförvaltning av allt klövvilt med målet att få bra förvaltning av såväl

[19] Skogsstyrelsen 2020c

älg som övriga hjortarter och nå en lämplig balans av dessa arter, fodertillgång och betesskador.

Avskjutningen av älg i ÄFO 3 har t.o.m. jaktåret 2022/2023 kontinuerligt minskat under de senaste tre åren, se figur 2[14]. Under jaktåren 2020–2022 har området i genomsnitt haft 0,60 kalvar per hondjur, andelen tjur i den vuxna populationen har legat på 39% och slaktvikten på kalv har varit 51 kg[11].

Enligt 2022 års ÄBIN[20] är skogstillstånd i ungskogarna i Kungsörs ÄFO, beräknat utifrån flerårsmedeltal från ÄBIN, följande:

- 15% av den yngre tallen (mellan 1–4 m höjd) har en årsskada av vilt. Och 44% av dem är oskadade av vilt.
- 0,8% av gran har en årsskada av vilt.
- Den magra marken har till 42% föryngrats med tall. Motsvarande siffra för den mellanbördiga marken är 17%.
- 16% av provytorna har en gynnsam konkurrensstatus för RASE och i snitt står det i ungskogen 594 RASE per hektar.

Inom området nås3 av de 7 målen knutna till betesresurser. Inom ÄFO 3 är utmaningen framöver att få ned den höga andelen årsskadad tall. Den låga andelen tall på mager och mellanbördig skogsmark behöver öka.

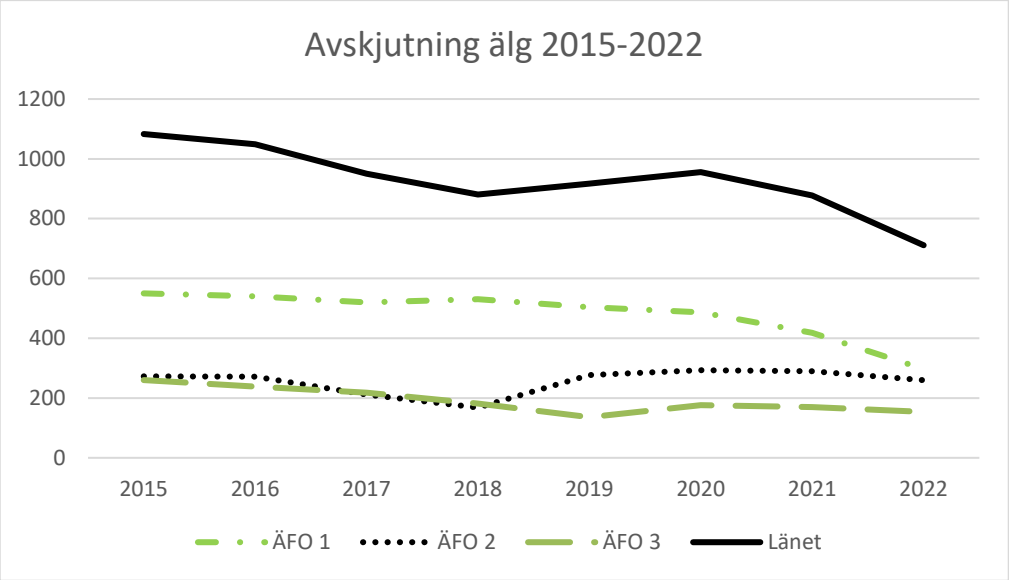

Figur 2. Avskjutning av älg i Västmanlands läns älgförvaltningsområden åren 2015–2022[14].

[20] Skogsstyrelsen 2020d

3.5 Älgskötselområden och licensområden

Det finns två olika registreringsformer för älgjakt, licensområde och älgskötselområde.

Enligt 33 § jaktlagen ska ett älgskötselområde vara av sådan storlek att det medger en avskjutning om minst 10 vuxna älgar om året[21]. Om ett område inte medger en årlig avskjutning på minst 10 vuxna älgar ska området sträva efter att utöka arealen, alternativt gå ihop med ett angränsande älgjaktområde.

Enligt 33 § jaktlagen ska ett licensområde medge en avskjutning om minst en älgkalv om året[21]. Arealbegränsning för tilldelning av älgkalv anges i gällande förvaltningsplan.

[21] Regeringskansliet 2019

4 Planering och avskjutningsmål

För beräkning av lämplig avskjutningsnivå utgår man från tillgänglig kunskap om den lokala älgstammens sammansättning och reproduktion. Som underlag till planering ska, förutom de faktabaserade s.k. basinventeringarna avskjutningsstatistik och älgobs, även spillningsinventering, slaktvikt på älgkalvar samt ÄBIN användas. Det bör noteras att älgobs ska användas för att påvisa trender över tid, något som innebär att en förändring ett enstaka år inte behöver innebära att en förändring verkligen skett. Utöver detta lanserade Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) år 2022 en beräkningsmodell för älg, även kallad LST Moose. Modellen är en standardiserad metod med så hög noggrannhet som möjligt för att beräkna och jämföra tätheter över tid och mellan områden. Det som inkluderas i modellen är fällda älgar, trafikolyckor, älgobs, spillningsinventering samt befintliga vargrevir. Modellen ska användas som ett komplement utöver ovan nämnda underlag. Det är SLU som utför beräkningarna och sedan skickar ut resultaten till Länsstyrelsen. Beräkningarna utförs på älgförvaltningsområdesnivå.

Det är viktigt att de förvaltningsåtgärder man väljer inom älgförvaltnings- och älgskötselområden leder till att de uppsatta målen uppfylls. Det innebär att de uppsatta målen inom skötselplanen ska eftersträvas. För att detta ska vara möjligt är det nödvändigt att göra avstämningar under jaktsäsongen för att besluta om åtgärder. Om förutsättningarna för älgjakten förändras i stor omfattning kan det bli aktuellt att revidera planen. Ett sådant exempel kan vara att ett vargrevir bildats i området sedan planen upprättades och att avskjutningsmålen därför inte är realistiska. En avvikelse på mer än 10% av de uppsatta avskjutningsmålen är en indikation på att planen bör revideras, och vid sådana avvikelser ska Länsstyrelsen kommunicera och ha dialog på hur och om planen ska revideras.

En väl genomarbetad förvaltningsplan och skötselplan som grundar sig på det sammantagna inventeringsresultat är det främsta verktyget inom älgförvaltningen.

5 Skyddsjakt efter älg

Jakttiden efter älg är generös och reglering av stammen ska därför ske under ordinarie jakttid genom en planerad och riktad avskjutning samt god framförhållning. Den lokala älgstammens täthet ska således inte regleras genom skyddsjakt. Skyddsjakt är det sista alternativet och ska användas först när andra preventiva metoder visat sig verkningslösa. De möjligheter att förebygga skador som den ordinarie älgjakten ger måste i första hand utnyttjas innan det att skyddsjakt kan komma på tal.

Vid pågående akuta skador kan markägare ansöka om skyddsjakt hos Länsstyrelsen som prövar om skyddsjakt kan beviljas.

5.1 Skyddsjakt på eget initiativ

Om det behövs för att förebygga skada får årskalv av älg som uppträder vid fält med oskördad gröda jagas utan beslut från Länsstyrelsen. Sådan skyddsjakt är tillåten från den 1 augusti till den särskilda älgjakttidens början[22]. Länsstyrelsen har dock möjlighet att meddela annan föreskrift. Enligt 27 § jaktlagen ska jakten bedrivas så att viltet inte utsätts för onödigt lidande, detta gäller alltid, även under skyddsjakt[21].

[22] Regeringskansliet 2020

6 Inventeringar

För att bedriva en adaptiv älgförvaltning är resultatet av de olika inventeringsmetoderna avgörande. De fakta som finns att tillgå varje år är älgobs och avskjutningsstatistik. De aktuella basinventeringarna för älg, avskjutningsstatistik, älgobs, spillningsinventering och slaktvikter för kalv, genomförs av de i ett älgförvaltningsområde ingående skötselområdena. Utöver dessa genomförs älgbetesinventeringen (ÄBIN) på en tvåårsbasis. Enligt SLU:s och Skogsstyrelsens manualer för inventeringar för den adaptiva älgförvaltningen ska inventeringar av älg och skog ske på älgförvaltningsområdesnivå. Detta för att resultaten ska ge en bild av hur den lokala älgstammen ser ut inom de olika områdena. De inventeringsmetoder som listas nedan används nationellt och är vetenskapligt framtagna och testade. Utöver dessa inventeringar finns även foderprognoser att tillgå vid planeringen.

6.1 Avskjutningsstatistik

Den som är företrädare för ett älgjaktområde, älgskötselområde eller licensområde, ska inom två veckor efter att en älg fällts rapportera detta till Länsstyrelsen. Anmälan om fälld älg skall minst innehålla uppgifter om jaktområdets registreringsnummer, datum då djuret fälldes, djurets kön och slaktvikt (enligt SLU:s mätmetod) samt om det var en vuxen eller kalv. Rapporteringen ska ske i Älgdata som syftar till att samla viktig information om älgstammen. Informationen ger underlag för en kunskapsbaserad adaptiv älgförvaltning och är därmed ett av älgförvaltningsgruppernas viktigaste verktyg. Sker rapporteringen i Viltdata, Jaktrapport eller likande system överförs uppgifterna automatiskt till Älgdata.

6.2 Kalvvikter

Slaktvikt på kalv bör rapporteras (djurkroppens vikt utan inälvor, huvud, hud och skånkar) då det bland annat ger data kring populationens kondition. Genom att följa upp det årligen kan man få en indikation om betessituationen och om den förbättras eller försämras i området. En låg slaktvikt på kalv kan även ge indikationer på om kalvarna föds senare på året vilket kan vara resultatet av en låg andel vuxna tjurar i populationen.

6.3 Älgobs

Älgobs genomförs under de sju första älgjaktdagarna under den första månaden. Jägarna räknar då de älgar som man under jakten ser i skog och mark. Rapporteringen sker antingen i ”Viltdata”, ”Jaktrapport” eller likande system. Svenska Jägareförbundet sammanställer och analyserar sedan de rapporterade

uppgifterna. Älgobsen bidrar med kunskapsunderlag kring den lokala älgstammens sammansättning och reproduktion och visar på trender över tid[23].

6.4 Spillningsinventering

Spillningsinventering ska genomföras inom länets älgförvaltningsområden en gång vart annat eller vart tredje år och ske samordnat inom ÄFO. Det är en fördel om ÄFO spillningsinventeras samma år som ÄBIN genomförs i området. Finns det särskilda skäl bör inventeringar ske oftare. Sådana särskilda skäl kan vara konstaterade brister i inventeringen eller större förändringar som inte kunnat förutses till exempel att ett nytt vargrevir har bildats. Det är viktigt att spillningsinventeringen upprepas och genomförs samordnat inom ÄFO så att älgförvaltnings- och älgskötselområdena kan se trender i älgpopulationens utveckling. I Västmanlands län ansvarar Svenska jägareförbundet för metodik, resultatbearbetning och redovisning av resultatrapporter, älgförvaltningsgruppen ansvarar för att älgskötselområdena genomför inventeringen.

6.5 Älgbetesinventering (ÄBIN)

LRF skogsägarna och skogsindustrin har gemensamt fattat ett beslut om finansiering av ÄBIN som innebär att hela landet inventeras under en tvåårsperiod. Skogsstyrelsen ansvarar för metodik, resultatbearbetning och redovisning av resultatrapporter. Insamlingen av fältdata utförs av entreprenörer som upphandlas av ÄBIN ekonomisk förening. En utveckling av de kartor som redovisar tillståndet i skogen görs syftandes till att ge en mer nyanserad bild av situationen inom exempelvis ett ÄFO. För att erhålla ett så bra beslutsunderlag som möjligt är det en fördel om spillningsinventering och ÄBIN genomförs samma år inom ÄFO. En ÄBIN ger i normalfallet inte någon information om hur mycket älg det finns.

6.6 Inventering av varg

Länsstyrelsens inventering av varg pågår mellan 1 oktober och 31 mars. Under april finns preliminära data på antal föryngringar och var reviren finns. Inventeringsarbetet kvalitetssäkras under våren av Viltskadecenter och ett slutligt resultat publiceras, i form av en inventeringsrapport, på Länsstyrelsens hemsida under juni månad. Utöver rapporten finns information och data från rovdjursförvaltningen att hämta på hemsidan för Rovbase.

[23] Eriksson och Wallin 1999

7 Uppföljning

7.1 Viltförvaltningsdelegationen

Älgjakten följs årligen upp av Länsstyrelsen och resultatet inklusive måluppfyllelse i olika områden presenteras för Viltförvaltningsdelegationen. Vid behov kan de övergripande riktlinjerna revideras under innevarande period.

7.2 Länsstyrelsen

Länsstyrelsen följer upp avskjutningen efter avslutad jaktsäsong. En måluppfyllelse som skiljer mer än 10% mot uppsatta mål för ett älgförvaltningsområde kommuniceras med älgförvaltningsgruppen för att diskutera om planen behöver revideras.

7.3 Skogsstyrelsen

Skogsstyrelsen följer genom ÄBIN upp målen kopplade till *En älgstam i balans med betesresurserna.* Skogsstyrelsen redovisar årligen tillståndet i skogen gällande skador från hjortdjur i ungskog. Vidare görs årligen foderprognoser för Sveriges alla älgförvaltningsområden som visar areal foderproducerande ungskog samt arealernas utveckling framåt.

7.4 Regionala Viltolycksrådet

Regionala Viltolycksrådet tar årligen fram statistik över viltolyckor i Västmanlands län. Statistiken gör det möjligt att följa trender av viltolyckor över år i länet respektive i kommuner.

7.5 Älgförvaltningsgruppen

Ledamöterna i älgförvaltningsgruppen utses för tre år och består av tre markägarrepresentanter och tre jägarrepresentanter. Älgförvaltningsgruppen ska för ett älgförvaltningsområde upprätta en plan för en ekosystembaserad förvaltning av älgstammen (älgförvaltningsplan). Älgförvaltningsplanen tas fram för en period om tre år. Älgförvaltningsgruppen ska följa upp förvaltningen och ställda mål, såväl under jaktsäsongen som mellan jaktsäsonger, och så långt möjligt, samordna älgförvaltningen inom området genom årliga samråd. Det är även älgförvaltningsgruppernas ansvar att verka för att nödvändiga inventeringar genomförs, sammanställs och analyseras.

Om det finns särskilda skäl, såsom att jaktresultatet tydligt avviker från älgförvaltningsplanens mål, ska älgförvaltningsgruppen rapportera förhållandet till Länsstyrelsen samt genom åtgärder, såsom dialog med och information till berörda jakträttshavare och företrädare för sådana, verka för att uppsatta mål för älgstammens storlek och sammansättning ska nås under pågående jaktsäsong.

Älgförvaltningsgruppen ska för älgförvaltningsområdet, minst en gång om året
1. föreslå, inhämta, sammanställa och analysera inventeringar av älgstammen inklusive biologiska data, med kvalitetssäkrade metoder,
2. inhämta information avseende älg om inträffade trafikolyckor, predation av stora rovdjur på älg, skador för areell näring och foderprognoser samt
3. genomföra protokollförda samråd med de i älgförvaltningsområdet registrerade älgskötselområdena samt med berörda myndigheter.

Med utgångspunkt i den inhämtade informationen ska älgförvaltningsgruppen, med särskilt beaktande av fodertillgång och tolerabla skadenivåer, sätta upp mål för stammens storlek och sammansättning och med dessa som grund beräkna en lämplig avskjutning för att nå målen.

Älgförvaltningsgruppen ska se över älgförvaltningsplanen minst en gång om året och vid behov föreslå ändringar för Länsstyrelsens godkännande. Inför utgången av treårsperioden ska en ny plan tas fram.

Efter att ha inhämtat det underlag som krävs för att ta fram en älgförvaltningsplan gör älgförvaltningsgruppen en analys av hur uppgifterna ska användas för att uppnå en ekosystembaserad förvaltning av älgstammen. De mål för älgstammens storlek och sammansättning som ska tas fram ska utgå ifrån älgförvaltningsområdets samlade inventeringar av älgstammen, Skogsstyrelsens resultat av ÄBIN, samt de lokala variationerna i förvaltningen som beskrivs i älgskötselplanerna. Genomförandet av inventeringar bör alltid utföras på ett likartat sätt och med noggrannhet utifrån de kvalitetssäkrade metoderna.

Älgförvaltningsgruppen ska även enligt 27 § i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort skriftligen yttra sig över älgskötselplanerna innan de ges in till Länsstyrelsen.

7.6 Älgskötselområden

Företrädare för älgskötselområdet ska minst en gång om året göra en uppföljning av älgskötselplanen och vid behov vidta åtgärder och föreslå ändringar för älgförvaltningsgruppen. Planen skickas sedan till Länsstyrelsen för fastställande. Företrädare för älgskötselområdet ska också, i god tid före det att planperioden går ut, inkomma med en ny plan. Älgskötselplanen ska bidra till en adaptiv förvaltning och till att älgförvaltningsplanens mål genomförs. Planen ska tas fram efter samråd med älgförvaltningsgruppen. En älgskötselplan omfattar en period om tre år.

Företrädare för älgskötselområdet ska se till att årliga protokollförda samråd hålls med berörda fastighetsägare, jakträttshavare och viltvårdsområdesföreningar inom älgskötselområdet samt att området deltar i älgförvaltningsområdets samråd.

Samrådsprotokollen för älgskötselområde ska bevaras under minst 5 år och ska på begäran ges in till Länsstyrelsen.

8 Referenser

Bergqvist G, Bergström R, Wallgren M. 2014. Recent browsing damage by moose on scots pine, birch and aspen in young commercial forests – effects of forage availability, moose population density and site productivity. Silvia Fennica vol. 48

Cederlund G & Bergström, R. 1996. Trends in the moose - forest system in Fennoscandia, with special reference to Sweden. In: DeGraaf R.M., Miller R.I. (eds) Conservation of Faunal Diversity in Forested Landscapes. Conservation Biology, vol 6. Springer, Dordrecht

Ericsson, G. & Wallin, K. 1999. Hunter observations as an index of moose population parameters. Wildlife Biology 5:177-185

Regeringskansliet. 2019. SFS 1987:259 Jaktlag

Regeringskansliet. 2020. SFS 1987:905 Jaktförordning

Länsstyrelsen i Västmanlands län. 2018. Inventering av stora rovdjur i Västmanlands län 2017–2018

Länsstyrelsen i Västmanlands län. 2019. Inventering av stora rovdjur i Västmanlands län 2018–2019

Mysterud A. 2000. Diet overlap among ruminants in Fennoscandia. Oecologia 124: 130-137

Mysterud A, Coulson T, Stenseth N. 2002. The role of males in the dynamic of ungulate populations. Journal of Animal Ecology 71, 907–915

Nationella Viltolycksrådet. 2020. www.viltolycka.se

Naturvårdsverket. 2011. NFS 2011:7. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt efter älg och kronhjort

Naturvårdsverket. 2018. Klövvilt och grön infrastruktur

Region Västmanland. 2019. Enkätundersökning

Sand H, Bergström R, Cederlund G, Östergren M, Stålfelt F. 1996. Density-dependent variation in reproduction and body mass in female moose Alces alces, Wildlife Biology 2 (3), 233-245

Sand H, Andrén H, Swenson J, Kindberg J. 2011 a. Flera jägare på älgpopulationen – predationsmönster hos varg och björn. Fakta skog, Rön från Sveriges lantbruksuniversitet nr 25

Sand H, Jonzén N, Andrén H, Månsson J, Swenson J, Kindberg J. 2011 b. Strategier för beskattning av älg, med och utan rovdjur. SLU rapport

Skogsstyrelsen. 2022. Viltskadeinventering 2021 i brandområdet från 2014 i Västmanland. dnr 2022/03

Skogsstyrelsen. 2020b. Älgbetesinventering 2019 ÄFO: Fagersta Möklinta_Skultuna

Skogsstyrelsen. 2020c. Älgbetesinventering 2020 ÄFO: Gunnilbo inkl del av Köping_Västerås

Skogsstyrelsen. 2020d. Älgbetesinventering 2020 ÄFO: Kungsör inkl del av Köping_Västerås

Sveriges Veterinärmedicinska Anstalt. 2023. Frågor och svar om afrikansk svinpest. www.sva.se

Älgdata, 2020. www.algdata.se

Ingår i Länsstyrelsens rapportserie
ISSN 0284 - 8813

Har du frågor eller önskar fler exemplar, kontakta
Länsstyrelsen i Västmanlands län, 721 86 Västerås

Tfn 010-224 90 00 | Fax 010-224 91 10 | E-post: vastmanland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vastmanland